

Дрозденко В.М., Ковбаса М.І.

ІНКЛЮЗІЯ – СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ТА ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розглядаються історичні та правові основи інклюзії як стратегічного напрямку в організації сучасної освіти. Зазначено загальну відмінність її схожість інклюзії та інтеграції. Описано сутність інклюзивної освіти та запропоновано пояснення терміну "дитина з особливими потребами у навчанні". Коротко описуються принципи й методи, які використовуються для продуктивної роботи під час навчання дітей з особливими потребами. Наголошено на тому, що під час навчання у ВНЗ не забезпечена належна підготовка майбутніх учителів до роботи в класі з інклюзивним навчанням.

Ключові слова: інклюзія, інтеграція, трудове навчання, технології, навчальний процес, діти з особливими потребами, стратегічний напрямок сучасної освіти, підготовка вчителя технологій.

Постановка проблеми. Сучасний темп розвитку більшості країн за останні десятиліття відзначається великою кількістю реформ та впроваджень в освітній сфері. Все частіше відбуваються докорінні зміни у законодавстві, розумінні та забезпеченні якісної освіти для дітей. Одним з основних пріоритетів розвитку сучасної освіти є забезпечення рівних прав на освіту для всіх дітей, у тому числі для дітей з особливими освітніми потребами, дітей з інвалідністю, дітей з інших соціально вразливих груп. Сьогоднішній напрямок для вчителів при реалізації "освіти для всіх" – працювати як справжні ком'юніті, де в центрі уваги – учні. Але для створення оптимальних умов, навчання дітей з особливими освітніми потребами, вчителям необхідно не лише об'єднуватись для роботи, а й орієнтуватися та розумітися в даній сфері. Та більшістю ВНЗ не передбачена підготовка студентів до реалізації інклюзивної освіти в навчальному процесі школи.

Саме тому проблема підготовки майбутніх вчителів до викладання трудового навчання в класі з інклюзивним навчанням є актуальною та необхідною для вивчення з огляду на реформи сучасної освіти.

Аналіз вивчених джерел вказує на те, що проблема "освіти для всіх" почала розглядатися ще у 1948 році, про що свідчить Всесвітня декларація прав людини. Вона ж дозволяє охарактеризувати поняття та зміст явища "інклюзії" та ознайомитись із близьким поняттям "інтеграції", яке так само окреслює умови навчання та розвитку дітей, але не є тотожними. Над цими поняттями та процесами працювало багато вітчизняних вчених (В. Коваль, Ю. Богінська, Л. Будяк, Л. Вавіна, Н. Ворон, Р. Дименштейн, І. Зверева, Т. Ілляшенко, А. Капська, А. Колупаєва, Н. Мирошніченко, А. Мудрик, Ю. Найда, Н. Софій, З. Шевців та ін.) і зарубіжних (Л. Шипицын, Д. Барбер, Т. Бут, Ч. Веббер, Д. Демпелер, М. Кинг-Сирс, Т. Лорман, Т. Мітглер, Д. МакГі-Річмонд, К. Стаффорд, Д. Роза, Д. Харві та ін.) вчених, які вирішували у своїх роботах проблеми освітньої інтеграції та інклюзії.

Метою статті є дослідження процесу інклюзії як стратегічного напрямку організації сучасної освіти та рівня підготовленості вчителів технологій до забезпечення його реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Всесвітній декларації прав людини у 1948 році вперше проголошено про право людини на освіту, яке зазначається як основа інклюзії, де зазначається: "Кожен має право на освіту... Освіта має бути спрямована на розвиток людської особистості та посилення поваги до прав людини та основних свобод...". Дещо згодом Організація Об'єднаних Націй (ООН) опублікує положення "Конвенції про права дитини" (1989 рік) в якому визначено, що дитина з особливими освітніми потребами повинна мати: "доступ до освіти, виховання, медичного обслуговування, реабілітаційних послуг, професійної підготовки, максимально можливої соціальної інтеграції та індивідуального розвитку, включаючи його чи її культурний та духовний розвиток" [7].

Саме тому інклюзія є стратегічним напрямком організації сучасної освіти. Відомий український дослідник А. Колупаєва зазначає, що здобуття незалежності держави ознаменувалося прийняттям Основного Закону – Конституції України, де стверджується рівність прав усіх людей, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, від мовних та інших ознак. Автор підкреслює, що у Конституції визначено та стверджено основні права людини, серед яких – право на освіту (ст. 53), право на соціальний захист (ст. 46) та ін. [6, с. 22].

Урядами різних країн та представниками міжнародних організацій все частіше затверджувалися закони які сприяли доступності освіти для дітей з різними вадами. Так запропоновано принцип доступності, який є провідним у цілісному підході сучасної соціальної політики та сформульований на засадах дотримання прав людини, було викладено в резолюції Генеральної асамблеї ООН від 12 грудня

1997 р. яку вчені часто згадують у своїх роботах. Дана резолюція представляє пріоритетним завданням – сприяння забезпеченню рівних можливостей для осіб з обмеженими можливостями здоров'я [4].

У підручнику І. Зайченка також вказано на принцип доступності, який вимагає врахування особливостей розвитку учнів, аналізу матеріалу з точки зору їх можливостей і такої організації навчання, щоб вони не відчували інтелектуальних, моральних, фізичних перевантажень [2].

А. Колупаєва у своїй роботі підкреслює, що принцип доступності також зумовлює перенесення акцентів з медичних аспектів інвалідності на реформування самого соціуму, де особа з психофізичними порушеннями має змогу задовольнити свої потреби, перш за все, потребу здобути якісну освіту [6, с. 5].

В. Болдирева вважає, що в освітньому просторі на зміну спеціалізованому навчанню приходять нові, прогресивні форми здобуття освіти – інтеграція та інклюзія [1]. Запропоновані терміни охопили своїм значенням весь процес розширення можливостей та прав дітей з особливими потребами.

У словнику іноземних слів "інтеграція" (від лат. *integratio* – відновлення, заповнення; *integer* – цілий) означає об'єднання в ціле будь-яких частин, елементів; процес взаємного пристосування і об'єднання. Термін "інтеграція" є загальноживаним, тому орієнтуючись на визначення Л. Шипіцина, який зазначає, що педагогічна інтеграція передбачає формування, у дітей з обмеженими можливостями здоров'я, здібностей до засвоєння навчального матеріалу, передбаченого загальноосвітньою програмою, тобто загальним навчальним планом (спільне навчання в одній школі чи класі) [11].

Мета інтеграції в освіті – залучити дітей з різними можливостями у вже сформоване шкільне життя і шкільну структуру, допомогти вписатися у вже існуючу модель навчання [1].

З. Шевців у своїй роботі поняття інклюзії розкриває так: "інклюзія" – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті, і насамперед, тих що мають труднощі у фізичному та психічному розвитку. Даний процес означає повне залучення дітей з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЖ) в освітній процес загальноосвітньої школи, життя класу; процес пошуку ефективних методів та форм навчання і виховання, які б задовольнили індивідуальні потреби усіх учнів; створення гнучкої системи освіти [10, с. 15-16].

Мета інклюзії – створення такого соціокультурного середовища загальноосвітнього навчального закладу, яке б задовольняло індивідуальні освітні потреби усіх учнів, незалежно від особливостей їх психофізичного розвитку [10, с. 16].

Не можна не погодитись із думками скандинавських вчених Т. Jonson., К. Raiswaik, які в своїх дослідженнях зазначають, що інклюзивна освіта, на відміну від інтеграції – це гнучка, індивідуалізована система навчання з психолого-педагогічною підтримкою дітей і молоді з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи, яка знаходиться поблизу місця проживання [5]. Тобто інклюзія має більш розширений аспект, вона передбачає пристосування шкіл та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх учнів.

Слід зазначити, що інклюзивна освіта включає: визнання рівної цінності для суспільства всіх учнів і педагогічних працівників; підвищення ступеня участі учнів у навчальному процесі та позашкільних заходах й одночасне зменшення рівня ізоляції частини учнів; зміни в політиці навчального закладу, практиці та шкільній культурі з метою приведення їх у відповідність з різноманітними потребами учнів, які навчаються в даному навчальному закладі; подолання бар'єрів на шляху отримання якісної освіти та соціалізації всіх учнів; аналіз і вивчення спроб подолання бар'єрів і покращення доступності навчальних закладів для окремих категорій учнів; переконання, що відмінності між учнями – це ресурс, що сприяє педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати; визнання прав дітей на отримання освіти в загальноосвітніх навчальних закладах, що розташовані за місцем проживання; покращення ситуації у школах у цілому як для учнів, так і для педагогів; визнання ролі шкіл не тільки в підвищенні академічних показників учнів, а й у розвитку місцевих громад; розвиток партнерських відносин між школами і місцевими громадами; визнання того, що інклюзія в освіті – це один з аспектів інклюзії в суспільстві [3].

Галузь системи педагогічних наук, яка вивчає процес спільного навчання і виховання нормативних дітей і дітей з особливими освітніми потребами та здійснює пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу називають інклюзивною педагогікою. Метою даної науки є пояснення, опис та прогнозування педагогічних процесів і явищ, котрі відбуваються у спеціально організованому соціокультурному освітньому середовищі для спільного навчання і виховання здорових дітей і дітей з різними видами нозологій [10, с. 19].

Вивчаючи процес інклюзії варто розуміти яких дітей називають "особами з особливими освітніми потребами" та що закладено в це поняття. У Законі України "Про освіту" від 23.05.1991 № 1060-ХІІ, який доповнено статтею 23 "Забезпечення реалізації права на освіту осіб з особливими освітніми потребами", зазначено: Особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою:

- забезпечення її права на освіту;
- сприяння розвитку її особистості;
- поліпшення стану її здоров'я та якості життя;
- підвищення рівня участі у житті громади [12].

Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Солідарні з думками О. Таранченко та Ю. Найди, які залежно від типу порушення, виокремлюють такі категорії дітей:

- з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- зі складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);
- з емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу [9].

Канадсько-український проект "Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні" висвітлює такі основні принципи інклюзивного навчання: всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання; забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами; діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання [6, с. 13-14]. Всі діти особливі і мають рівні права, але для дітей з особливими потребами мають бути допоміжні форми роботи які б допомогли їм освоїти необхідний матеріал не відчуваючи себе немічними.

Відзначимо, у підручнику З. Шевців "Основи інклюзивної педагогіки" наведені такі принципи інклюзивної освіти та концепції її розвитку: науковість; системність (рання допомога – дошкільна освіта – загальна середня освіта); варіативність, корекційна спрямованість; індивідуалізація; соціальна відповідальність сім'ї; міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство [10, с. 84].

Але для молодого педагога важливо не лише знати всі принципи, але й вміти їх застосовувати оскільки теорія закріплюється практикою.

Проте, здійснений нами аналіз навчальних програм для студентів технологічного факультету Національного університету "Чернігівського колегіуму" імені Т.Г. Шевченка показав, що в них не передбачається розгорнуте вивчення суті та особливостей інклюзії в освітньому процесі школи.

Аналіз нормативно-правових і науково-педагогічних джерел представляє актуальність концептуальних засадах реформування середньої школи які вказують на те, що у новій школі буде приділено особливу увагу інклюзивній освіті.

І. Павлюк, на основі аналізу досліджень критеріїв особистості сучасного вчителя в новій школі, які проводились в різні роки ХХ століття, сформулювала власні критерії визначення особистості сучасного вчителя серед яких: вчитель ХХІ століття це той, хто в першу чергу вміє знаходити спільну мову зі своїми учнями. Це означає, він повинен бути ідеальним психологом; крім того, вчитель повинен йти в ногу з часом, бути різнобічною людиною, не обмежуватися лише сферою свого предмета [8].

Концепцією нової української школи передбачена орієнтація на впровадження та реалізацію інклюзивної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах, саме тому необхідно більш системно досліджувати проблему підготовки майбутніх вчителів і, зокрема, вчителів технологій.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, варто зауважити, що досить часто інтеграцію ототожнюють з інклюзією, яка має дещо розширений контекст: інтеграція відображає спробу залучити учнів з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл, а інклюзія передбачає пристосування шкіл та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх учнів – як обдарованих дітей, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія потребує змін на всіх рівнях освіти.

На нашу думку, той курс реформ на які зорієнтовано погляд Міністерства освіти сьогодні є актуальними та необхідними для сучасного простору. Підготовка студентів до роботи в класі з інклюзивним навчанням постає перспективним завданням для більш глибокого та ґрунтового дослідження даної проблеми.

Використані джерела

1. Болдирева В.Е. Інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. Київ, 2012. №9 (11). С. 10–17.
2. Зайченко І.В. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навч. закладів: 2-ге вид. Київ, 2008. 528 с.
3. Інклюзивна освіта: основні положення. *Всеукраїнський фонд крок за кроком*. URL: http://www.ussf.kiev.ua/ie_inclusive_education/ (дата звернення: 02.03. 2018).
4. Коваль В.С. Становлення й розвиток науково-теоретичних підходів до проблеми залучення осіб з фізичними обмеженнями здоров'я в загальноосвітній простір. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. Київ, 2012. Вип. 56. С. 86–92.

5. Колупасва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ, 2009. 272 с.:іл. (Серія "Інклюзивна освіта").
6. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник; за заг. ред. Колупасової А.А. Київ, 2012. 308 с.
7. Основні міжнародні документи в галузі інклюзивної освіти. URL: http://internat-mysk-wk.at.ua/inkluzia/Osnovni_mizhnarodni_dokumentw_po_inkluzii.rtf (дата звернення: 26.01.2018).
8. Павлюк І.В. Особистість сучасного вчителя в новій школі. Освіта.ua. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/41904/ (дата звернення: 06.03.2018).
9. Таранченко О.М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник*; за заг. ред. Даниленко Л.І. Київ, 2007. 128с.
10. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ, 2016. 248 с.
11. Шипицына Л.М. Интегрированное обучение детей с проблемами в развитии. *Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы*. 1995. № 3. С. 29–36.
12. Яке тлумачення поняття "Особа з особливими освітніми потребами" URL: <https://www.pedrada.com.ua/question/157-yake-tlumachennya-ponyattya-osoba-z-osoblivimi-osvtnmi-potrebami> (дата звернення: 02.03.2018).

Drozdenco V., Kovbasa M.

INCLUSION IS THE STRATEGIC DIRECTION OF THE ORGANIZATION OF MODERN EDUCATION AND THE READINESS OF THE TECHNOLOGIES TEACHER TO ACHIEVE SECURITY

The article analyzes historical and legal foundations of inclusion as strategic directions in the organization of modern education. There is considered the first mention of the human rights concerning education, which is celebrated as the basis of inclusion in the universal Declaration of Human Rights in 1948, which States: "Everyone has the right to education...education shall be directed to the development of the human personality and strengthening respect for human rights and fundamental freedoms...". Significant in this context also the resolution of the UN General Assembly on 12 December 1997, which is a priority is the promotion of equalization of opportunities for persons with disabilities. A brief overview of the concept of "principle of availability", which is mentioned in the present resolution, in the textbook of I. Zaichenko and A. Kolupaeva. There are outlined the differences and similarities of inclusion and integration, revealing the goal of each process. Based on the research of scientists in the Nordic countries T. Jonson, K. Raiswaik we provide an explanation of inclusive education as a flexible, individualized system of learning psycho-pedagogical support of children and young people with features of psychophysical development in conditions of the mass of secondary school, which is near the place of residence. That is inclusion, unlike integration, is a more advanced aspect, it provides for the adaptation of schools to their shared educational philosophy and policy to the needs of all students. We describe the term inclusive education and offer an explanation of the term "child with special education needs". We briefly describe the principles and methods used for productive work during the training of children with special needs.

To facilitate holistic understanding of the inclusive approach in education, the text provides an explanation of the concept of "the person with special educational needs", that is directly who are targeted by this approach. Also we list the main categories of children, depending on the type of violation. Accordingly, this article describes how to work with special children by different classifications.

It is noted that the current direction for teachers in the implementation of the "education for all" to work like a real community, where the focus is the students. We state the problem that during training in high school it is not conducted the proper training of future teachers to work in class with inclusive education, as evidenced by the results of the analysis of curricula for students of Technological Faculty of the National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko. We emphasize that a program where a detailed study of the nature and characteristics of inclusion in the educational process of the school is not provided. The article proves the necessity of the study and analysis of the level of preparedness of teachers to ensure inclusive education at school.

Key words: *inclusion, integration, employment training, technology, educational process, children with special needs, the strategic direction of modern education, preparation of teachers of Technologies.*

Стаття надійшла до редакції 13.03.2018 р.